

Јадранка Божић
Народна библиотека Србије, Београд

ЈЕДАН НОВИ УВИД У ЧИТАЛАЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

“Како читати: о стратегијама читања трагова културе“,
приредио Саша Илић,
Београд, Народна библиотека Србије, 2005, 309 стр.

Едиција „Ризом“ покренута 2005. године резултат је амбициозно замишљеног културног програма Народне библиотеке Србије у оквиру којег се одржавају циклуси предавања посвећени теоријском промишљању разнородних културних и друштвених појава. Весник ове нове колекције је књига „Како читати: о стратегијама читања трагова културе“, зборник текстова одабраних након двогодишњег рада на конципирању тема и брижљивом одабиру предавача.

Читању се у овом зборнику приступило из шире антрополошке визуре, као феномену који се тиче не само књижевности, већ и културе уопште. Читање, као што је и наглашено у поднаслову (О стратегијама читања трагова културе) није само ствар науке о књижевности, као што ни књижевност данас, имајући у виду њену официјелну рецепцију, није само ствар бављења уметношћу. Ово померање рецептивног хоризонта преко граница досадашњих схватања одразило се на избор тема и регистара читања. Ауторска енергија овде није усмерена на давање препорука за читање; реч је о једном новом увиду у читалачке компетенције које су се последњих година коренито измениле.

Различите тековине људског ума аутори *читају* и разматрају сагледавајући стварност која нас окружује. Есеји су разврстани у тематске групе као што су очекиване књижевне врсте (кратка прича, поезија), преко тривијалних и бочних жанрова (путопис, бајка, тривијална књижевност, превод), затим актуелних културних, политичких и правних феномена (Данил Хармс, новчанице, водени знаци, еволуција, Олимпијске игре, устав) – до сложених урбаних и ликовних структура и кодова (град, стрип, меди-рејд).

У реализацији овог пројекта, чији је приређивач Саша Илић, учествовали су предавачи/аутори Новица Милић, Давид Албахари, Дејан Илић, Владимир Гвозден, Татјана Росић, Јасмина Лукић,

Зоран Пауновић, Бранислав Јаковљевић, Александар Ђирић, Ненад Димитријевић, Алексеј Тарасјев, Милета Продановић, Радоман Станковић, Милан Попадић, Александар Зограф и Сретен Угричић.

Неки од радова нуде нова тумачења наизглед саморазумљивих и *дочитаних* поља човековог делања; други, пак, третирају подручја с мањим спекулативним и имагинативним потенцијалом као што су природне науке или друштвенополитичка стварност. Тако на пример, Милета Продановић, кроз преглед новчаница које су биле у оптицају, прецизно мапира историјске ситуације, а банкноте република које су чиниле екс-Југославију могу се сматрати идеалним материјалом.

Уводни текст Новице Милића даје темељну аналитичку основу за различита читања која следе, али и закључак који кореспондира с размишљањима осталих аутора. Он читање дефинише као *дисјунктивну синтезу*, као спој неспојивог. Сложена радња читања је „нешто што почиње од перцепције, иде преко разумевања, рекогниције и когниције, меморије, рефлексije, до овога што би било заборав и спекулација, имагинација и фантазија, а што не покрива појам разумевања“. Читању је својствено и нешто што му је наизглед супротно: то је нечитљивост, нарочито у књижевном тексту, места која призивају нова читања.

Циклус „Како читати“, примећује Татјана Росић, заснива се заправо на једној скривеној претпоставци: треба наиме, испитати да ли је и како, ако јесте, све текст: утврдити функцију, каткад сасвим несвесну, читања у савременој култури. Све ово би требало да доведе у питање традиционалне концепције и поимања читања која узимају здраво за готово да се зна шта подразумева та операција. По принципу онеобичавања, све ово постаје скоро очигледно ако је у питању читање устава, еволуције или града. Али ако је тема читање бајке, овај ефекат изостаје јер већина људи претпоставља да зна како би је требало читати јер је то један од првих књижевних жанрова и првих текстова уопште с којима се сусрећемо. „Уколико постоји нека заједничка прошлост читања, нека архетипска прошлост читалачке заједнице; уколико постоји само та претпостављена, дакако идеална заједница читалаца-посвећеника ... њу би заиста чинили они који су одувек, најпре и најрадије, безброј пута ишчитавали бајке.“

Татјана Росић сматра да се тајна нове експанзије бајке као жанра крије пре свега у компатибилности бајке с новим технолошким стратегијама, па отуда као да се целокупно тржиште забаве и кон-

зумације у савременој култури (до засићења преплављено производима као што су видео-игре) позива на стару добру традицију суровости, резимирану у скоро свакој бајци, упркос њеном привидном или стварном срећном крају. Желећи да нам да што краће упутство за читање бајке, ауторка се опредељује за трагање за шо-кантним, натуралистичким детаљем текста који представља моме-нат истинског узбуђења/изненађења.

Продуктивно читање је за Давида Албахарија оно читање које доводи до жеље да се прочита и нешто друго. Ако читалац није спреман да се већ унапред отвори тексту, тада ће и текст заувек остати затворен за њега. Покушавајући да да одговор на питање како читати кратку причу, Албахари нам цитира неколико примера из књиге најкраћих прича који показују како је тешко унапред дефинисати читање ових текстова. Ту су, између осталих, Данил Хармс, Дино Буцати, Бертолт Брехт: не знамо шта бисмо с овим штивима, толико су апсурдна, смешно-тужна, ишчашена, на неком месту пресечена. Управо та отвореност краја, нека врста прекида приче, остављање могућности читаоцу да настави даље причу у себи – одликује многе писце постмодернистичког периода.

Албахари на овај жанр гледа као на битан фрагмент извучен из живота оних који се појављују у причи. То може да буде наизглед мали и неважан детаљ, али детаљ који ипак преобликује судбину датих ликова и требало би да то буде важан догађај у њиховим животима.

Бавећи се читањем Данила Хармса, Бранислав Јаковљевић истиче незавршеност његовог списатељског дела, фрагментарност. Његов рукопис је не само експерименталан, већ и некако непокоран, несавладив. Јаковљевић сматра да Хармсов текст не бележи догађај, већ му омогућава да се деси – читање Хармсовог дискурса јесте догађај.

Дејан Илић је мишљења да не постоји текст који се може до краја прочитати, поготово не песнички текст: не постоји непобитна истина песме. Свет се у савременој поезији указује много више као постајање, кретање и развој, него као бивствовање и скуп стања, о чему говоре Жил Делез и Емануел Левинас. Читање поезије је, за разлику од других жанрова, највише засновано на нечитљивости текста; то је читање с највише поновљених читања, о чему је писао и Новица Милић.

Препоруку да не читамо превод, ако не морамо, већ оригинал добијамо од Зорана Пауновића: превођење јесте губитак, посао у који се улази са свешћу да је немогуће донети читав утисак и зна-

чење оригинала. Он сматра да треба преводити оне писце чији језички исказ осећамо као себи близак. У свом тексту он на занимљив начин даје преглед *преводилачких промашаја* који се најчешће могу уочити приликом превођења књижевних дела. Основни критеријум доброг превода је старо добро уживање у тексту.

Питање *како читати и тривијалну литературу* Јасмина Лукић преводи на питање како се бавити популарном културом и питањима вредности у литератури. Поставља се питање да ли је популарна култура субверзивна, или она ипак подржава дато стање ствари у друштву пасивизирајући своју публику; ово друго виђење наглашава нормализацијску, ескапистичку улогу поп-културе, која тежи да конзервира затечено стање у друштву.

Ауторка за пример узима прозу Љиљане Хабјановић-Ђуровић и анализирајући је показује како она у деведесетим годинама ХХ века подржава доминантне митове о националној угрожености српског народа као и политику режима на власти.

Када је реч о читању устава, Ненад Димитријевић сматра да у тој ствари нисмо слободни да успостављамо естетски суд будући да је устав обавезујућа лектира. Слобода која је вредност и власт која је зло – то су велике теме устава, и то је оно на шта ми као обични читаоци треба да обратимо пажњу. Аутор напомиње да када читамо устав треба да знамо да дефинишући основна права, овај документ предочава који су домети и где су границе наше слободе.

Радоман Станковић се у зборнику бавио читањем водених знакова (филиграна). Филигранологија је као метод датирања рукописа постала незаобилазна у археографији, дипломатици, архивистици, картографији, у историји уметности и неким другим дисциплинама, откако су велики приручници водених знакова Н. Лихачова (1891) и Ш. М. Брикеа (1907) увели у науку велику типолошки систематизовану и хронолошки сређену грађу и омогућили њену широку примену у датирању хартије и текстова писаних на њој.

Занимљиво предавање о читању стрипа држи наш најпознатији стрип-аутор Александар Зограф (Саша Ракезић) који текст темељи на онаквим ситницама од којих обично започињу приче у његовим стриповима.

Сјајни есеј Сретена Угричића „Како читати меди-рејд“, што је наравно опозит познатом Дишановом концепту *ready-made* односно серијском предмету као уметничком делу, заговара у основи једну платоновску естетику у чијем је средишту управо *ready-made*, или суштински предмет, дело. Меди-рејду је својствен метапоступак безусловног искључивања уметничког дела из његовог контек-

ста. Меди-рејд као трансцендентална уметност може се изразити посредно, метафорично: нпр. пуно гледалиште пред празном позоришном сценом или као кад Кејд изведе неколико минута тишине.

На трагу феноменолога Хусерла и Ингардена који су сматрали да уметничко дело постоји независно од његовог физичког приказа, па тако и од његове рецепције, Угричићев конструкт чиста је теоријска претпоставка – означено без означитеља. Ако за једно уметничко дело нико не зна, не значи да то није уметност. Меди-рејд је оно што остаје кад од уметности одузмемо идеолошко, политичко, социјално, психолошко, морално, материјално, чулно, сазнајно, географско.

Есеји о стратегијама читања трагова културе успевају да учине једноставним неке читалачке ствари које су векови и обиље информација учинили неразумљивим. Предавачи-писци ових одличних текстова, одговарајући својим специфичним дискурсом на постављено питање, провукли су кроз своја предавања и оне слатке историјско-литерарне ситнице због којих су и заволели књиге и читање.

Књига је замишљена као зборник радова обједињених читањем, овим широким пољем еманације људског духа. Сваки од ових радова понаособ својом теоријском утемељеношћу и занимљивим начином презентовања доприноси вредности ове књиге. Захваљујући пре свега високој компетенцији самих аутора, овакав зборник сведочи о непостојању граница читљивог и потврђује моћ имагинарног. На жалост, нису сачувана предавања Горанке Матић, Зорана Станојевића и Сњежане Миливојевић о читању фотографије, веб страница и новина која би, сигурни смо, употпунила целину циклуса.